

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Aralık 2016, Sayı 222 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XXIII)

Kriz Tehlikesi: Sanayi %3 küçüldü

KRİZ TEHLİKESİ: SANAYİ %3 KÜÇÜLDÜ

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

Türkiye ekonomisi yeni bir krizin eşiğinde. Yılın üçüncü çeyreğinde ekonominin tamamında yüzde 1,8 oranında küçülme yaşandığı açıklanırken, imalat sanayindeki küçülmenin yüzde 3,2'yi bulduğu belirtildi. Türkiye ekonomisi 2009 üçüncü çeyreğinden bu yana, yani aradan geçen 27 çeyrekte hep büyüme göstermişken, 2016'nın 3. çeyreğinde yüzde 1,8'lik daralma ile yeni bir krize giriş yaptı.

2016'nın son çeyreğine ait Ekim-Aralık döneminde de küçülmenin devam etmesi ihtimali yüksek. Son çeyreğin ilk ayı Ekim'de imalat sanayisi üretimi, bir önceki ayın üretimine göre yüzde 5 geriledi. Bu da son çeyrekte, sanayideki gerilemenin, ekonominin geneline etki etmesi anlamına geliyor. Sanayide özellikle, dayanıklı tüketim malları üretimindeki gerileme dikkat çekiyor. 2015'in ilk 10 ayında yüzde 5'e yakın üretim artışı gösteren bu sektörde, 2016'nın ilk 10 ayında yüzde 3'e yakın düşüş kaydedildi.

Milli gelire harcamalar üstünden bakıldığında, üçüncü çeyrekte iç talepteki sert düşüş dikkat çekiyor. Yüzde 1,8 küçülmede en önemli etken, hanehalkı harcamalarındaki sert düşüş oldu.

Hanehalkının 2016'nın üçüncü çeyreğindeki talep gerilemesi, 2015'in aynı mevsimine göre yüzde 3,3'ü buldu. Talep düşüşü özellikle dayanıklı tüketim mallarındaki harcamada kendisini gösteriyor ve bu tür mallarda talep gerilemesinin yüzde 8'e yaklaştığı gözleniyor. Dayanaksız mallardaki harcama düşüşü yüzde 6'ya yaklaşırken, hizmet için yapılan harcamalarda da yüzde 1 dolayında azalma dikkat çekiyor.

Mevsim etkilerinden arındırılmış işgücü göstergeleri, Mayıs ayından Eylül sonuna kadar işsiz sayısında 314 bin artış olduğunu, işsizlik oranının yüzde 10,4'ten yüzde 11,3'e çıktığını ortaya koyarken, tarım dışı işsizliğin 1,2 puan artışla yüzde 12,3'ten yüzde 13,5'a çıktığını gösteriyor.

Türkiye'nin yavaş yavaş içine girdiği krizde yine yabancı fonların çekilişi ana etken, ama onları uzaklaştıran ana neden, dışsal çekiciliğin yanında içerideki durumun iştah kaçırıcı yanı.

Türkiye'nin 2009 ile kıyaslanmayacak ölçüde riskleri yükselmiş durumda.

Görmek gerekiyor ki, bu kriz, daha çok iç politik dinamiklerden kaynaklanıyor ve ağırlıkla "ev yapımı". Hızlandıran dış rüzgarlar var ama Türkiye bundan herkesten çok etkilendi.

Durum böyle olunca, bu kriz, 2009'da olduğu gibi, kamunun ekonomik müdahaleleri ile yönetilebilir özellikte değil. Bu durum da önceki krizlerden farklı olarak, Türkiye'nin entegre olduğu Batı dünyasının, dış sermayenin güvenini kazanmanın yolunun, AB değerlerine uyumdan, otoriterleşmeden, hukuksuzluktan vazgeçmekle ilgili olduğunu gözler önüne seriyor.

Bu anlamda bu kriz, ekonomik gibi görünen bir "politik kriz" aslında. Sonuçta bir U dönüşü yapması, demokratikleşmeden, öncelikle OHAL'in kaldırılmasından, Başkanlık türü totaliterleşmeye götüren niyetlerden uzak durmaktan geçiyor. Ters yöndeki yönelimler ise Türkiye'ye iyice kaotik günler vaat ediyor.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

GİRİŞ

2016'nın üçüncü çeyreğinde, yani Temmuz-Eylül döneminde önemli üretim azalmaları gösteren imalat sanayinin, özellikle imalat sanayisinin Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıkladığı 2016'yılı üçüncü çeyreğinde yüzde 3,2 küçüldüğü belirlendi.

İmalat sanayisi üretim endeksi, Temmuz'da yüzde 11 gerilemiş, Ağustos'ta Temmuz'a göre yüzde 2,2 artmış ama Eylül'de yeniden yüzde 5 düşmüştü. Bu üretim gerilemelerinin sonucu olarak, 2016'nın üçüncü çeyreğinde imalat sanayisinde katma değer gerilemesi, sabit fiyatlarla yüzde 3,2'yi buldu.

2016'nın son çeyreğine ait Ekim-Aralık döneminde de küçülmenin devam etmesi ihtimali yüksek. Son çeyreğin ilk ayı Ekim'de imalat sanayisi üretimi, bir önceki ayın üretimine göre yüzde 5 geriledi. Bu da son çeyrekte, sanayideki gerilemenin, ekonominin geneline etki etmesi anlamına geliyor.

Nitekim, üçüncü çeyrekte gözlenen imalat sanayideki yüzde 3,2 gerilemenin devamında, GSYİH'nin tamamında üçüncü çeyrekte yüzde 1,8 azalma görüldü. TÜİK, Ulusal Hesaplar konusunda Avrupa

Birliği Yönetmeliklerine (ESA 2010) uygun olarak yapılan revizyon çalışmaları tamamladığını duyurdu ve yeni seri verileri açıkladı. TÜİK, Dönemsel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'yı, ESA 2010'a uygun olarak üretim, harcama ve gelir yöntemiyle hesapladığını duyurdu.

TÜİK'in açıklamasına göre, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla tahmini; zincirlenmiş hacim endeksi olarak (2009=100), 2016 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre %1,8 azaldı.

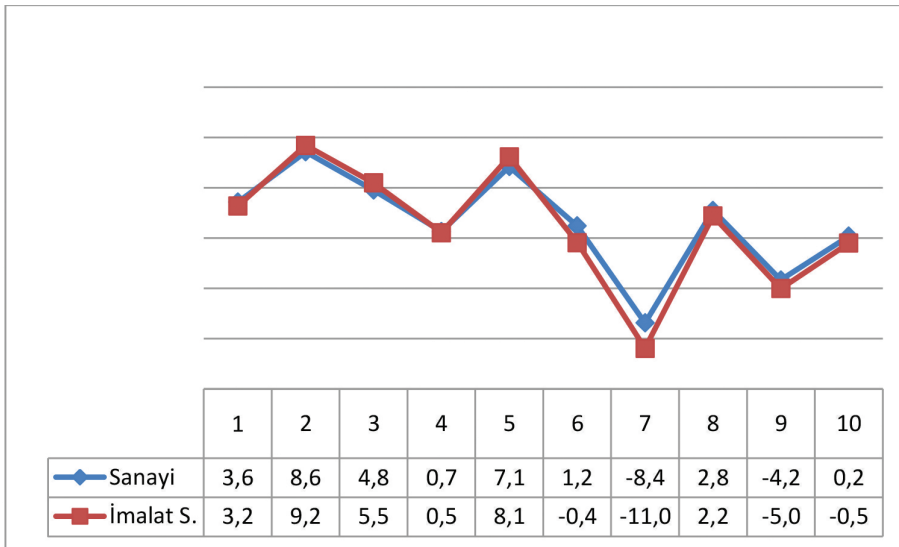
Gayrisafi Yurtiçi Hasılayı oluşturan faaliyetler incelendiğinde, tarım sektörünün toplam katma değeri, 2016 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, zincirlenmiş hacim endeksi olarak yüzde 7,7 azaldı; sanayi sektörünün toplam katma değeri, yüzde 1,4 azalırken imalat sanayisindeki azalma yüzde 3,2'yi buldu. Üçüncü çeyrekte inşaat sektörünün toplam katma değeri, yüzde 1,4 arttı ve hizmetler sektörünün toplam katma değeri ise yüzde 8,4 azaldı.

Türkiye ekonomisi 2009 yılı baz alınarak oluşturulan yeni seri GSYH'ye göre, yılın üçüncü çeyreğinde sabit fiyatlarla yüzde 1,8 gibi tahminlerin çok ötesinde bir küçülme gösterdi. Eski GSYH hesap-

lama yöntemlerine göre, üçüncü çeyrekte büyümenin sıfır dolayında gelmesi, yani çok az bir daralma ya da çok az bir büyüme oluşması bekleniyordu.

Türkiye ekonomisi 2009 üçüncü çeyreğinden bu yana, yani aradan geçen 27 çeyrekte hep büyüme göstermişken, 2016'nın 3. çeyreğinde yüzde 1,8'lik daralma ile yeni bir krize giriş yaptı.

Sanayide özellikle, dayanıklı tüketim malları üretimindeki gerileme dikkat çekiyor. 2015'in ilk 10

Grafik 1. Sanayi Üretiminde Değişme: (2016/10 Ay) 2010=100

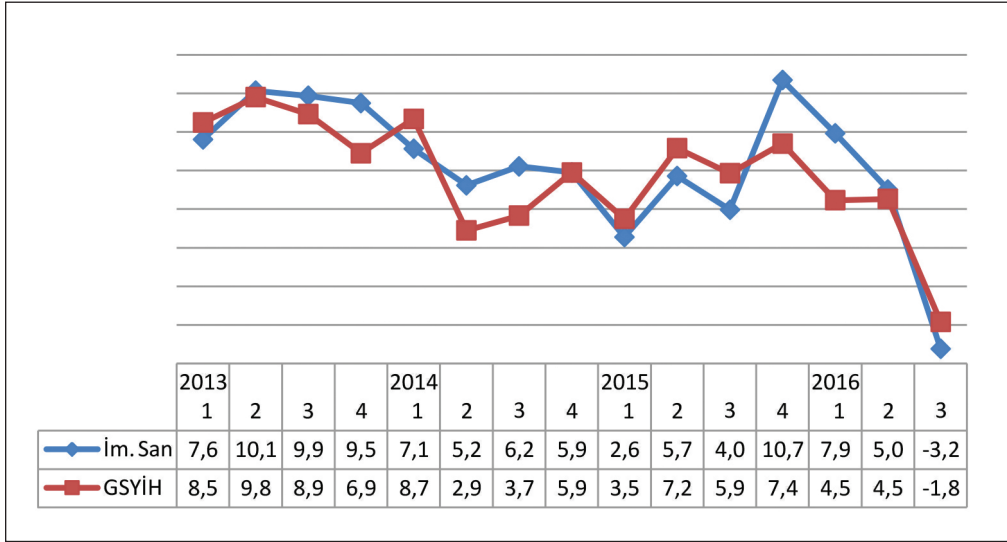
Kaynak: TÜİK

ayında yüzde 5'e yakın üretim artışı gösteren bu sektörde, 2016'nın ilk 10 ayında yüzde 3'e yakın düşüş kaydedildi.

Sanayinin omurgasını oluşturan ve otomobilden beyaz eşyaya, ev elektroniğe birçok alt dalı barındıran bu sektörde daralmanın, özellikle iç talep-

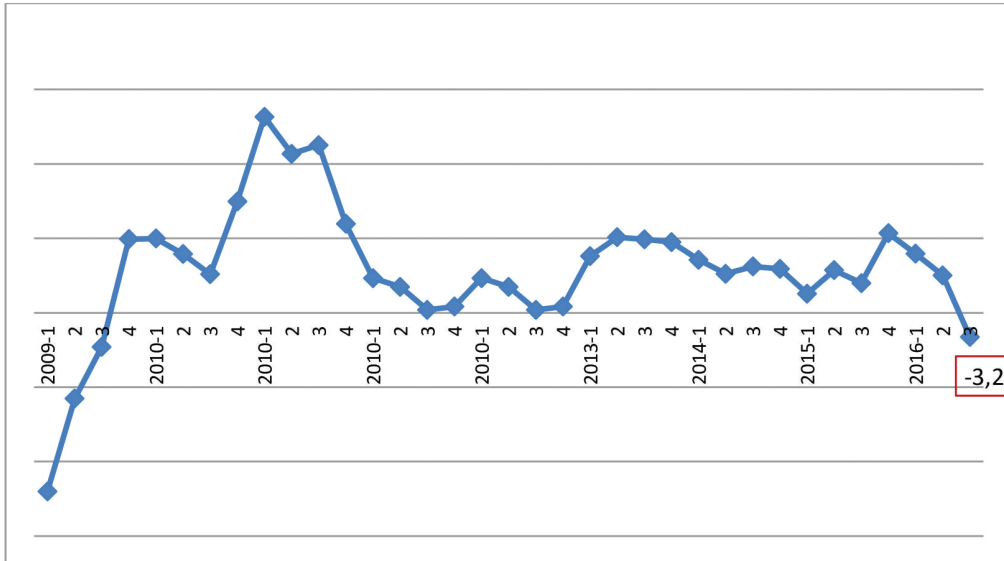
teki gerileme ile ilgili olduğu ve ihracattaki düşüş eğiliminin de sektörü olumsuz etkilediği biliniyor.

Sanayinin aramalı ve sermaye malı üretimindeki veriler de yatırımlardaki durgunluktan dolayı bu alt dallarda üretimin düşük seyrettiğini ortaya koyuyor. Aramalı üretiminde 2015'in ilk 10 ayında-

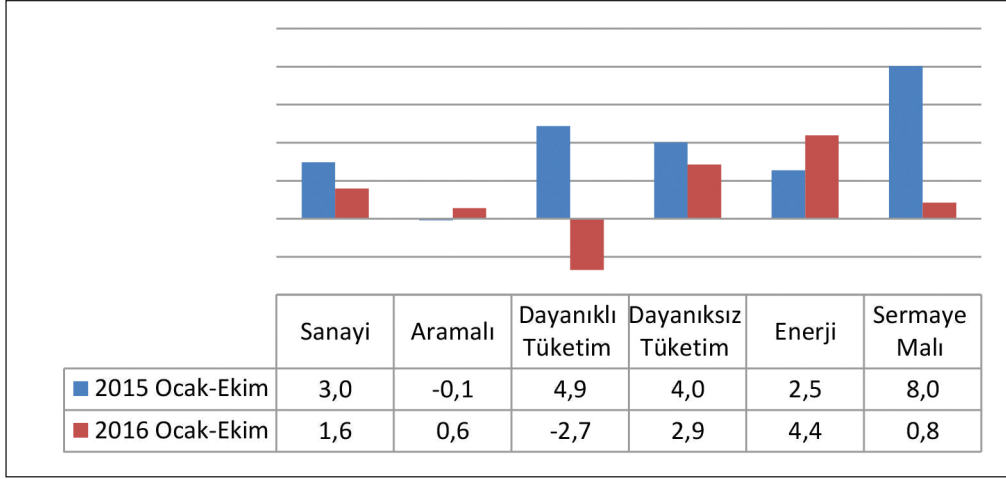
Grafik 2. GSYİH ve İmalat Sanayinde Büyüme: 2013-2016 Çeyrekler (%)

Kaynak: TÜİK

Grafik 3. 2009 Krizinden 2016'ya Sanayide Büyüme (Çeyrekler İtibarıyla, %)

Kaynak: TÜİK

Grafik 4. En Büyük Düşüş Dayanıklı Tüketimde (10 Aylık Değişim, %)

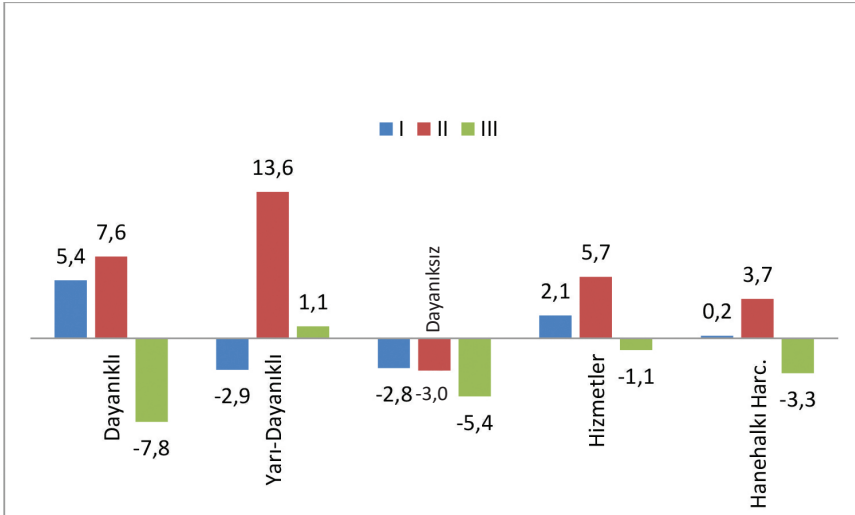
Kaynak: TÜİK

ki gerileme, 2016'nın aynı döneminde belini pek doğrultamadı. Sermaye mallarında ise 2015'in ilk 10 ayına göre sert bir iniş yaşandığı gözleniyor.

HARCAMA OPTİĞİNDEN

Milli gelire harcamalar üstünden bakıldığında, üçüncü çeyrekte iç talepteki sert düşüş dikkat çekiyor. Yüzde 1,8 küçülmeye en önemli etken, hanehalkı harcamalarındaki sert düşüş.

Hanehalkının 2016 üçüncü çeyreğindeki talep gerilemesi, 2015'in aynı mevsimine göre yüzde 3,3'ü buluyor. Talep düşüşü özellikle dayanıklı tüketim mallarındaki harcamada kendisini gösteriyor ve bu tür mallarda talep gerilemesinin yüzde 8'e yaklaştığı gözleniyor. Dayanaksız mallardaki harcama düşüşü yüzde 6'ya yaklaşırken, hizmet için yapılan harcamalarda da yüzde 1 dolayında azalma dikkat çekiyor.

Grafik 5. 2016 Hanehalkı Harcamalarında Değişim (Önceki Yılın Çeyreğine Göre)

Kaynak: TÜİK

Yeni seri GSYH verileri, yatırımlardaki üçüncü çeyrek gerilemesini yüzde 0,6 olarak belirlemiş bulunuyor. Dış ticaretten bir katkı gelmezken, devletin tüketim harcamalarının, küçülmeyi biraz telafi ettiği anlaşılmaktadır.

İŞGÜCÜ-İŞSİZLİKTE DEĞİŞME

Ekonomik resesyon, işgücü-istihdam-ışsızlık göstergelerine de yansdı. Mayıs ayından itibaren tarım dışı istihdamda bir düşüş ve işsizlikte artış gözleniyor.

Tablo 1. İşgücü Durumu (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış, Bin Kişi)

2016	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Katılım (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik (%)	Tarım Dışı İşsizlik (%)	Genç Nüfusta İşsizlik (%)
Mayıs	30 481	27 321	3 160	52,0	46,6	10,4	12,3	19,1
Haziran	30 351	27 020	3 331	51,7	46,0	11,0	13,0	20,4
Temmuz	30 446	27 041	3 405	51,8	46,0	11,2	13,3	20,1
Ağustos	30 542	27 073	3 469	51,9	46,0	11,4	13,5	19,8
Eylül	30 812	27 338	3 474	52,3	46,4	11,3	13,5	19,6
Fark	331	17	314	0,3	-0,2	0,9	1,2	0,5

Kaynak: TÜİK

Tablo 2. Tarım Dışı İstihdamda Azalma (Mayıs-Eylül, Bin Kişi)

	Tarım Dışı İstihdam	Madencilik	İmalat	Enerji	Top. San.	İnşaat	Hizmetler
Mayıs	22.327	128	4.989	268	5.385	2.132	14.811
Haziran	22.074	133	4.931	266	5.330	2.065	14.678
Temmuz	21.909	125	4.865	263	5.253	2.044	14.612
Ağustos	21.713	126	4.845	253	5.224	2.036	14.453
Eylül	21.907	119	4.891	250	5.260	2.131	14.517
Mayıs-Eylül Fark	-420	-9	-98	-18	-125	-1	-294

Kaynak: TÜİK

Mevsim etkilerinden arındırılmış işgücü göstergeleri Mayıs ayından Eylül sonuna kadar işsiz sayısında 314 bin artış olduğunu, işsizlik oranının yüzde 10,4'ten yüzde 11,3'e çıktığını ortaya koyarken, tarım dışı işsizliğin 1,2 puan artışla yüzde 12,3'ten yüzde 13,5'a çıktığını gösteriyor.

Sektörel olarak bakıldığında ise (mevsim etkilerinden arındırılmamış) tarım dışı istihdamın Mayıs ayından Eylül sonuna kadar 420 bin azaldığı anlaşılmaktadır. Bu istihdam kaybının 294 bini hizmetler sektöründe yaşanırken geniş anlamda sanayide kayıp 125 bini bulmuştur. Başka bir deyişle, Mayıs-Eylül döneminde sanayide istihdam 5 milyon 385 binden 5 milyon 260 bine kadar düştü. Özellikle imalat sanayisindeki istihdam azalışı öne çıkıyor. Mayıs ayında 4 milyon 989 bin olan imalat sanayisi çalışan sayısı Eylül sonunda 98 bin azalış gösterdi.

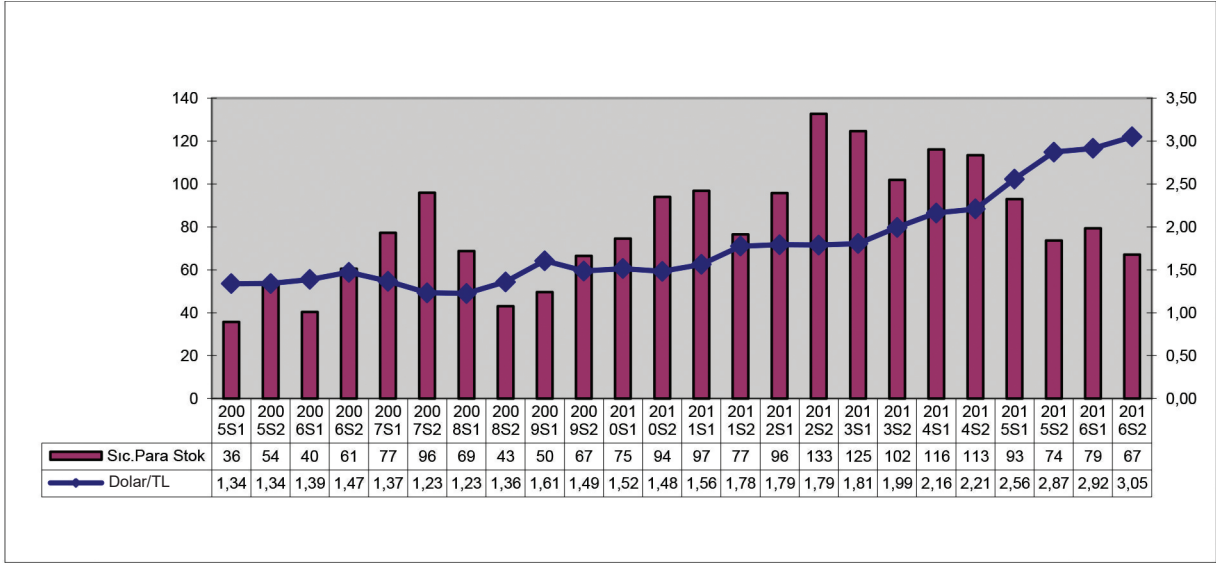
Genelde istihdamda, özellikle de imalat sanayisinde çalışan sayısının Eylül sonrası yükseldiği

söylenbilir. Ekonominin yüzde 1,8 küçülme gösterdiği üçüncü çeyrekte tarım dışı istihdamda sadece 2 bin kişilik azalma gözlenmektedir. Bu, tensikatların izleyen aylara kaldığı kanısını uyarıdır.

KRİZE GİDEN YOL

Türkiye ekonomisinde 2012'den bu yana işlerin pek yolunda gitmediği, yüzde 2-3 patikasına sıkışmış bir büyüme ile oyalanıldığı biliniyordu. AKP rejimi, küresel kriz öncesi büyüme yıllarında ve 2009 küresel kriz ateşini yatıştırmak için ABD ve Avrupa'da genişlemeci politikalar izlenen yıllarda, bolca dış kaynak girişi ile büyümeli yıllar yaşadı. Öyle ki, bu 14 yılın ortalaması için yıllık 38 milyar dolara yakın bir dış kaynak akışı gözlemlendi.

Ne var ki, bu kaynağı daha çok iç talebe dönük, inşaat gibi döviz kazandırmayan sektörlerde, tüketici borçlanmasında kullanan Türkiye'nin hem cari açık sorunu kronik bir hal aldı hem de yüzde

Grafik 6. Sıcak Para Stoku ve Dolar/TL (Aylık Ortalama, Milyar \$)

Kaynak: TCMB

40'ı kısa vadeli olmak üzere dış borç stoku büyüdü, milli gelirin yüzde 60'ına yaklaştı.

Hızla büyüyen dış borç stokunun yanı sıra, Türkiye ekonomisinde bu yıllarda enflasyon yüzde 7-8 bandında, işsizlik yüzde 10 dolayında adeta kemikleşti, yatırımlar durdu. Dünyada düşen enerji fiyatlarının yardımıyla cari açık belki büyümüyor ama gerilemiyordu da (yıllık ortalama 35 milyar \$).

2013'te sinyali duyulan ABD Merkez Bankası FED'in faiz artırma kararı, zaman zaman dış sermaye çıkışına yol açtı ve doların fiyatı yükselme sürecindeydi. Ancak, FED'in tereddütleri, AB'nin sıfır faizli genişlemeci para politikaları, dış sermayenin dönüp dolaşıp biraz daha Türkiye gibi "yükselen ülkelere" park etmesini getiriyordu. Bu durum, ekonominin kırılgan yapısıyla biraz daha ayakta kalmasına imkan verdi, ancak içten içe kemik erimesi sürdü.

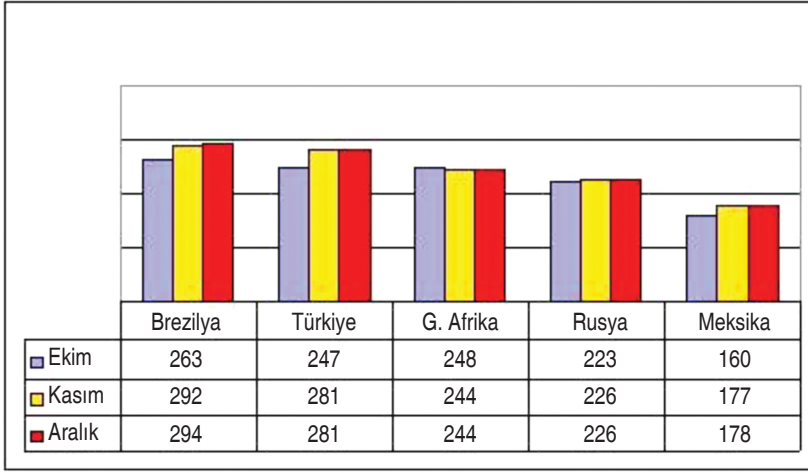
Dış kaynak girişine artan ölçüde bağımlı duruma gelen Türkiye'nin, 2013'ün ikinci yarısından itibaren yaşamaya başladığı dış sermayenin iştahsızlığı, TL'nin dolar karşısında hızla değer kaybını da getirdi. Döviz fiyatına doğrudan etki eden sıcak para girişleri hızlandığı yıllarda döviz ucuzlarken,

çıkışlarla beraber döviz fiyatı da arttı. 2012'nin ilk yarısında 133 milyar dolar ile tavan yapan yabancıların kısa vadeli yatırımları, yani sıcak para stoku, doların fiyatını da 1,79 TL'ye kadar geriletmişti. Ancak özellikle 2014 ve sonrasında sıcak para iştahtı azaldı ve 2016'nın sonlarına doğru 60 milyar dolara kadar inerken, dolar fiyatı da yıllık ortalama olarak 3 TL'nin üstüne çıktı.

2016'da dolar fiyatındaki artışın yüzde 12'de kalması durumunda bile, 2013-2016 dönemi dolar fiyatındaki artış yüzde 60'ı bulacak. Aynı dönemde tüketici fiyatlarının yüzde 25 arttığı anımsandığında, dolar fiyatının 2013-2016 arası dört yıla yayılan artışının ekonomide nasıl bir kemik erimesi yarattığı anlaşılabilir.

DIŞARIDAN ALARM

Türkiye ekonomisinin 2013 sonrası belirginleşen düşüşü, hem IMF hem de yatırımcılara yol gösteren derecelendirme kuruluşlarının raporlarına yansımaya başladı. Ekonomik risklerin yanında 2013 sonrasında Türkiye'nin politik ve jeopolitik riskleri de yükseldi. 2013 Haziran'ındaki Gezi ayaklanması, ardından AKP'nin kuruluşundan bu yana iktidar ortağı olan F. Gülen ile patlayan çıkar çatış-

Grafik 7. Kırılgan 5'linin Risk Primleri (CDS, Aylık Ortalama)

ması, ülkenin politik risklerinde artış olarak rapor edildi. Bunların yanında, Türkiye'nin dış politika da Suriye iç savaşı ve Irak'taki pozisyonu, Rusya ile yaşadığı kriz, ABD ile zaman zaman su yüzüne çıkan sürtüşmeleri, jeopolitik risklerin yükselmesi olarak kayıtlara geçti. Bütün bunların üstüne Kürt hareketi ile çatışmacı bir kulvara geçiş, ardından 15 Temmuz'da Gülen yanlılarının başarısız darbe girişimleri, Türkiye riskine tavan yaptırdı ve derecelendirme kuruluşları, Türkiye'nin notunu yılın ikinci yarısında "yatırım yapılamaz (100 üstünden 44)" basamağına indirdiler.

Bu olumsuz tabloyu pekiştiren gelişmeler ise 8 Kasım'da ABD'de Trump'ın seçilmesi ile 24 Kasım'da Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile müzakereleri dondurma tavsiye kararı oldu.

Derecelendirme kuruluşlarının not indirimi ile Türkiye'ye karşı soğuyan dış yatırımcı, Trump'ın ABD'de büyüme ve bunun için faizleri yükseltme sinyalleriyle, ülkeden daha hızlı çıkmaya başladı, bu da TL'nin dolar karşısında kaybını hızlandırdı. Ama asıl sert darbe, AB'nin yasama organı Avrupa Parlamentosu'nun kararıyla geldi. Bu kararda, Türkiye ile katılım müzakerelerinin, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile ilgili olumsuzluklara bağlı olarak dondurulması tavsiye edildi.

Karar sonrası genel kanı, tek tek üye devletlerin

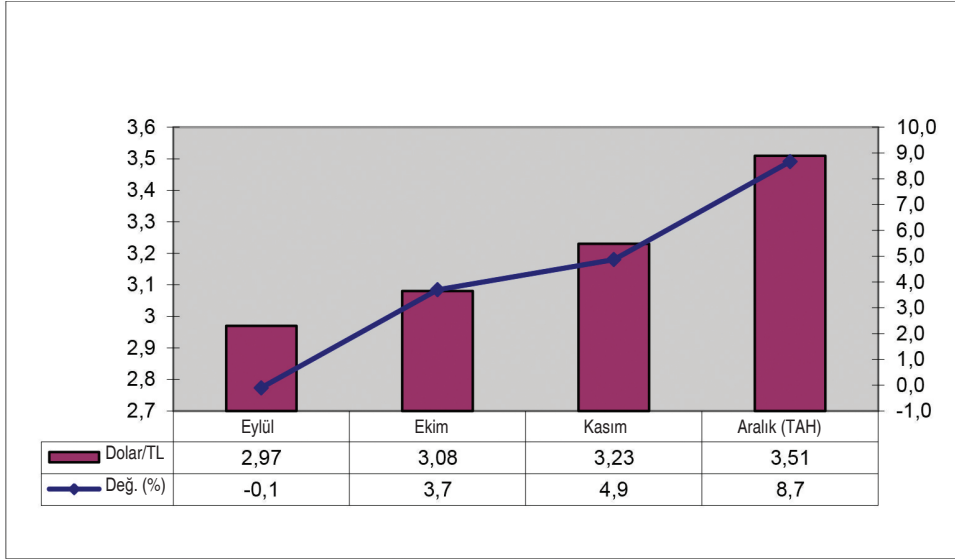
bir inisiyatif geliştirmeyecekleri, kararın "siyasi mesaj"ıyla yetinecekleri yönünde. Karar, belki başka yaptırım süreçlerini harekete geçirmeyecek ama siyasi mesajıyla, dış yatırımcıyı biraz daha ürkütmeye, Türkiye'den uzaklaştırmaya yetti. Nitekim aynı gün, Ankara'da Merkez Bankası Para Politikası Kurulu, yükseliş halindeki dolara faiz silahını kullanarak fren olmaya çalıştı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın faizlerin indirilmesi yönündeki bilinen telkinlerine rağmen, radikal bir faiz artış kararı çıktı

Ankara'dan ve politika faizleri 50 baz puan artışla yüzde 7,5'tan yüzde 8'e çıkarıldı. Kurul, ayrıca, dövizin tırmanışını yavaşlatmayı hedefleyen başka kararlar da aldı. Ne var ki, bu kararlar piyasaları henüz etkilemişken dakikalar içinde AP'den gelen haber ile dolar hızla yükselişe geçti ve dolar fiyatı 3,50 TL basamağına yöneldi.

Hükümet ve Saray, AP'nin kararını büyük bir tepki ile karşıladı. AP'nin hukuk, insan hakları, yargı bağımsızlığı, medya özgürlüğü, ifade özgürlüğü ihlalleri ile ilgili eleştirilerini reddederek, bu karar, rejime karşı bir komplo olarak değerlendirme duygusu tüm yetkililere hakim.

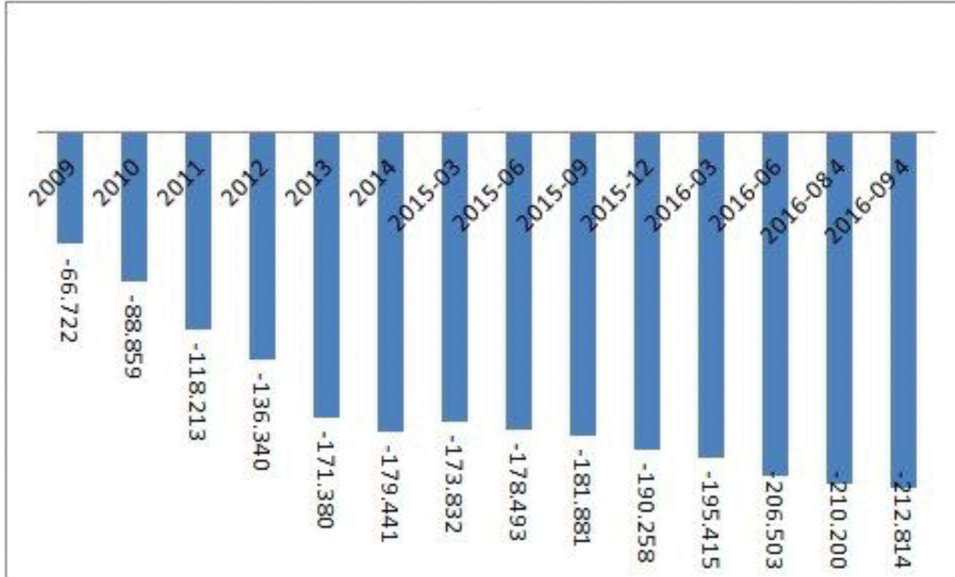
AP kararının, Türkiye'nin risk birikimini pekiştiren özelliği açık. Daha çok da dış yatırımcı optiğinden bakıldığında bu karar, Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir gedik ve düzelmesi çok zamana ve belli şartlara bağlı.

Varılan yer şimdilik şöyle tanımlanabilir: 3,50 TL basamağına yerleşen dolar fiyatı ile, sırttaki yükümlülükler nasıl karşılanacak, özellikle sanayi-deki küçülme nasıl sınırlanacak? Risk algısının yükselişi ile dış kaynak girişi azalacak ve döviz açıkları büyürken, yükümlülükleri karşılamak zorlaşacak. Dahası döviz açığı olanlar, bu fiyattan dolar ile uğradıkları büyük kur zararları ile yeni iklime nasıl uyum sağlayacaklar?

Grafik 8. Dolar-TL. (Aylık Ortalama, Eylül/Aralık)

Kaynak: TCMB

Grafik 9. Firmaların Net Döviz Açıkları: Eylül 2016 (213 Milyar Dolar)

Kaynak: TCMB

Dövizin yerleştiği basamaktan pek iniş beklenmezken, Merkez Bankası'nın artırdığı faizler, ekonomiyi küçülmeye zorlayacak. Dolardaki yükselişin ithal girdiler üstünden maliyet enflasyonu yaratması kaçınılmaz. Bu, Merkez için yeniden

faiz artışına gitmek demek. Mevduatta, dolarlaşma hızlanıyor. "TL'ye dön" çağrısı işe yaramıyor. Bu durum da faiz artırmayı zorluyor.

Şimdi ekonomi, hem yükselmiş doların hem de artırılmış ve artırılabilecek faizin baskısı altında. 2009 sonrası gerçekleşen hızlı dış borçlanma ile finans dışı özel şirketlerin 2009 döviz açığı 67 milyar dolar iken 2016 Eylül ayında 213 milyar dolara çıktı ve en büyük kur zararına, sanayi firmalarının ağırlıkta olduğu bu şirketler uğradı.

Sıkışıklığa, artan faiz ile iç piyasada daralma basıncı da eklenecek. Bu firmaların sorunlarının, ilişkide oldukları bankalara yansımaması ise düşünülemez.

Başta sanayi olmak üzere, reel sektör krizinin finansa bu-laşmamasını sağlamak kolay olmayacak. Bu iki sektörün krizinin kamu maliyesi tarafından kontrol altına alınmak istenirken ateşin bütçeyi sarma ihtimali de bulunuyor.

2001 VE 2009 KRİZLERİ

Birçok öncü göstergeye bakılarak Türkiye ekonomisinin yılın ikinci yarısında büyümesinin durduğu, resesyona girdiği, bunun da yeni bir krize giriş olduğu genel kabul görüyor. Dünyadaki ve ülkedeki eğilimler, bu küçülmenin 2017'ye de hakim olacağı yönünde güçlü göstergeler içeriyor.

2016 krizine neden girildiği ve hangi önlemlerle bu sorunun en düşük faturayla aşılabacağı sorusu önemli. Bunun için, Türkiye'nin biri 2001'de, diğeri 2009'da yaşadığı krizlerin nasıl başladığı ve nasıl aşıldığı tartışılarak ders bulunmaya çalışılıyor. Her sorunlu konjonktürün, kendine özgü iç- dış çerçevesi ve "hikayesi" var. Bunları anımsamadan, kaba paralellikler kurmak, doğru teşhis ve tedaviye pek yardımcı olmaz.

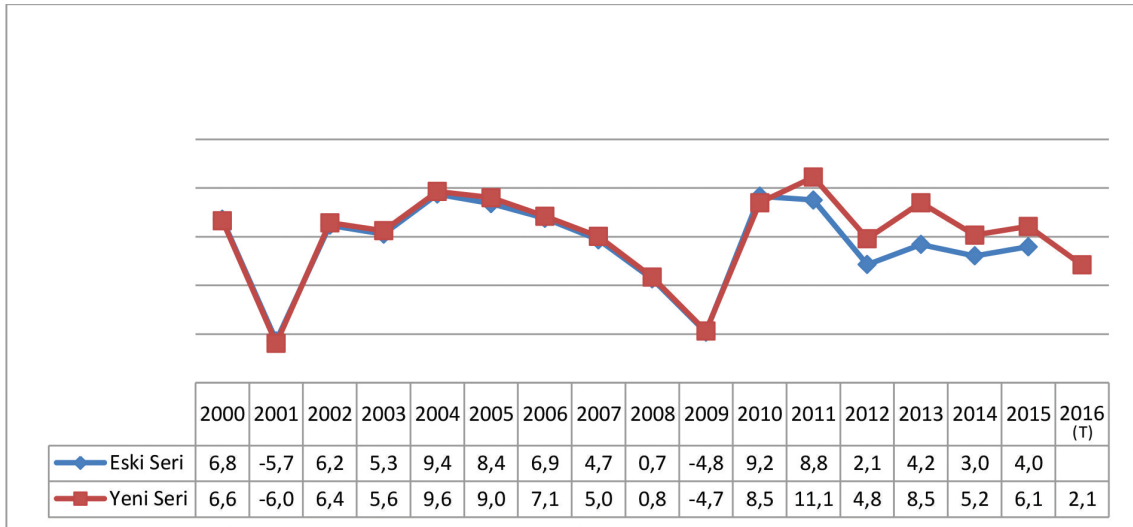
2001 krizi, o yıllarda yaşanan Asya, Rusya, Meksika, Arjantin krizleri gibi, ağırlıklı "yerel" bir krizdi. Dünya ekonomisinde ise "hava güneşliydi". Kamu maliyesi ve bankacılık sisteminin dejenere olmasıyla girilen krizden ağır IMF reçeteleri ile çıkıldı ve devrilmiş katar yoluna koyuldu. Krizden, iktidardaki koalisyonun ortağı partiler, 2002 Kasım seçimlerinden ağır siyasi bedeller ödeyerek çıkarken AKP, onarılmış ekonomiyi altın tepside önünde buldu ve tek parti iktidarı olarak onunla büyüdü.

2009 krizi, ağırlıklı küresel fırtınanın Türkiye'yi vurması biçiminde yaşandı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, bugünlerde sık sık 2009 krizini anımsatıyor ve "Bizi teğet geçecek demiştim, öyle de oldu. Yine teğet geçecek" diyor, herkesi yastık altındaki dolarlarını satmaktan, altın kullanmaya kadar işe yarayacağı hayli şüpheli eylemlere çağırıyor.

Öncelikle belirtmeli ki, 2009 krizi, iç makro dengelerdeki tıkanmadan çok, küresel ekonomideki ABD merkezli çöküşün etkisiyle yaşanan bir krizdi. Türkiye dahil, tüm ülkelerden yabancı yatırımcıların çıkışıyla sarsıntılar yaşandı. Küresel krizle birlikte, başta AB olmak üzere Türkiye'nin ihracat pazarları daraldı. Türkiye dahil, tedarikçi tüm ülkelerin ihracatları düşünce sanayi üretimleri de geriledi. Türkiye'de 2009'da işsizlik oranı yüzde 20'lere yaklaştı!

Küresel fırtınayı Türkiye, 2008 sonu ve 2009'un ilk yarısında derinden hissetti. Sonuçta, 2009 küçülmesi sabit fiyatlarla, yüzde 4,8 oldu. Ülke milli geliri, 2008'de 742 milyar dolar iken 2009'da 617 milyar dolara kadar geriledi.

Krize girişte de çıkışta da yabancı yatırımcının kararları etkili oldu. Yabancı sıcak para tutarı 2008 ortasında 68 milyar dolar iken küresel krizin patlamasıyla hızlı çıkış yaptı ve 2009 ortasında 50 milyar dolara kadar geriledi. Bu çıkışın etkisiyle,

Grafik 10. 2001-2009 Krizleri ve 2016 Küçülmesi (Eski ve Yeni GSYH Serileri ile, %)

dolar fiyatı yüzde 20 dolayında arttı ve ekonomi soğudu. Kapasiteler düştü, işten çıkarmalar yoğunlaştı.

AKP iktidarı krize kamu maliyesi ile müdahaleler yaptı. Bütçe açığını milli gelirin yüzde 5'ine kadar çıkarma pahasına, vergi kolaylıkları ve çeşitli kamusal destekler vererek çöküşü frenledi. Bu krizi yönetme performansı, dışarı çıkan yabancı yatırımcıyı yeniden çekmeye yaradı. Batı'daki kriz ateşini yatıştırmak için pompalanan bol para için, zaten gidilecek fazla adres yoktu; ABD ve AB resesyondaydı. Yabancı fonlar için geçici de olsa park yeri, Türkiye gibi ülkelerdi. Yabancılar, Türkiye'ye 2009'un ikinci yarısında dönüş yaptı, ekonomi yeniden büyümeye başladı. Öyle ki, 2010 ve 2011'de yıllık ortalama büyüme yüzde 9'ları buldu.

Özetle, 2009 krizi daha çok dışsaldı ve Türkiye, ne bugün olduğu kadar yüksek siyasi-jeopolitik risklere ne de bugünkü ölçülerde ekonomik risklere, özellikle ağır borç yüküne sahipti. 2009'da iç siyaset daha az gergin, dış politika fazla sorunlu değildi. Dış rüzgarların salladığı gemi, içeride iyi dümen tutulduktan sonra, çıkan sermayenin geri gelişi ile aşıldı ve yabancı fon rüzgarlarıyla yol aldı. "Teğet geçti"nin öyküsü buydu.

BUGÜNKÜ DURUM

Bugün ise durum, 2009 konjonktüründen çok farklı. Türkiye'nin yavaş yavaş içine girdiği krizde yine yabancı fonların çekilişi ana etken, ama onları uzaklaştıran ana neden, dışsal çekiciliğin yanında içerideki durumun iştah kaçırıcı yanı.

Türkiye'nin 2009 ile kıyaslanmayacak ölçüde riskleri yükselmiş durumda. AKP'nin özellikle 2011 seçimleri sonrası yöneldiği otoriterleşme eğilimleri, ayırt edici bir özellik. Yanı sıra, ortağı Gülen hareketi ile tuttuğu kavga, Kürt muhalefeti ile barışçı dilden uzaklaşması, iç gerilimleri hızla tırmandırdı. İçeride medya özgürlüğü, ifade özgürlüğü, yargı bağımsızlığı gibi alanlara ilişkin ihlaller, dış yatırımcıda "mülkiyet hakkı"nın bile güvence altında olmadığı algısına yol açtı.

Bütün bunlara, Suriye ve Irak'taki sorunlu dış politika duruşu, Rusya ile yaşanan yüksek gerilim eklenince Temmuz-Ekim döneminde derecelendirme kuruluşlarından "yatırım yapılamaz" notu geldi. Bunu, Trump'ın seçilmesi ve ABD'de büyüme sinyallerinin fonları çeken cazibesi eklendi. İçerideki iticilik, dışardaki çekicilik ile birleşince, dış yatırımcı daha hızlı çıkma yönünde hareketlendi, dış borcu milli gelirin yüzde 60'ını bulmuş ekonomide döviz açığı olanların paniği arttı, banka mevduatında dolarlaşma başladı, dövizin payı yüzde 40'ı buldu ve dolar düzenli bir biçimde yükseldi. Avrupa Parlamentosu'nun hukuk ve insan hakları ihlali temelli tepkisi, müzakereleri dondurma tavsiye kararı biçiminde gelince, süreç ivme kazandı.

Görmek gerekiyor ki, bu kriz, daha çok iç politik dinamiklerden kaynaklanıyor ve ağırlıkla "ev yapımı". Hızlandıran dış rüzgarlar var ama Türkiye bundan herkesten çok etkilendi.

Durum böyle olunca, bu kriz, 2009'da olduğu gibi, kamunun ekonomik müdahaleleri ile yönetilebilir özellikte değil pek. Nitekim, 24 Kasım'daki sert faiz artırımı, yabancı sermaye çıkışını, yerli aktörlerin tasarruflarını dolara bağlamalarını, TL'deki erozyonu önleyemedi. Hem dışarda AP bildirisi hem de içeride büyük holdingler örgütü TÜSİAD'dan yapılan açıklamalar, yaygınlaşan güvensizliğin, ekonomideki tıkanmadan çok, hukuk devleti olmaktan çıkmakla ilgili olduğunu vurguluyor.

Bu durum da önceki krizlerden farklı olarak, Türkiye'nin entegre olduğu Batı dünyasının, dış sermayenin güvenini kazanmanın yolunun, AB değerlerine uyumdan, otoriterleşmeden, hukuksuzluktan vazgeçmekle ilgili olduğunu gözler önüne seriyor.

Bu anlamda bu kriz, ekonomik gibi görünen bir "politik kriz" aslında. Sonuçta bir U dönüşü yapması, demokratikleşmeden, öncelikle OHAL'in kaldırılmasından, Başkanlık türü totaliterleşmeye götüren niyetlerden uzak durmaktan geçiyor. Ters yöndeki yönelimler ise Türkiye'ye iyice kaotik günler vaat ediyor.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr/bulten>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni
Aralık 2016
Sayı 222 Ekidir
MMO Adına Sahibi
Ali Ekber ÇAKAR
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Basımevi
Ankamat Matbaacılık San.
Limited Şirketi
Gülyüz Sanayi Sitesi
30. Cad. 538. Sokak
No: 60 İvedik / ANKARA
Tel: (0312) 394 54 94-95

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mno@mno.org.tr
basin@mno.org.tr